

Bergen språkstimuleringsprogram

– en veileder for arbeid med språkmiljø og språkstimulering for ett- og flerspråklige barn i barnehagen

BERGEN KOMMUNE

Veilederen er utarbeidet av

Bergen Kommune, Fagavdeling for barnehage og skole

Foto: Thor Brødreskrift

Forsidefoto: Anne-Christin Boge

Design: Ann Cathrin Tungodden, Grafiskform

Trykk: Bodoni AS

BERGEN KOMMUNE

befo

Bergen kompetansesenter for
flerkulturell opplæring

FORORD

Ideen til denne veilederen kom under arbeidet med prosjektet «Bergen språkstimuleringsprogram». Prosjektet startet opp våren 2008 og omfattet 9 kommunale barnehager. Bergen kommune ønsket at dette prosjektet skulle bidra til både økt kompetanse og bevissthet på det migrasjonspedagogiske fagfeltet. Målet var å utarbeide gode metoder for språkstimulering.

Prosjektet «Bergen språkstimuleringsprogram» var en del av kommunens arbeid med å skreddersy lokale tiltak med utgangspunktet i nasjonale føringer for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder.

Mange har bidratt i prosessen med denne veilederen. Vår takk går til alle bidragsyterne. En spesiell takk til Florentino Bulnes som var pådriveren for prosjektet «Bergen språkstimuleringsprogram» i Fagavdeling barnehage og skole (Befo).

Vi takker prosjektbarnehagene; Flaktveit, Gullstølsbotn, Kristianborg, Liakroken, Laksevåg, Langerinden, Seljedalen, Sletten og Ytrebygda barnehage for utprøving av metodene i veilederen. Rosetårnet barnehage og migrasjonspedagogene i Bergen kommune for bidrag med ideer til aktiviteter. En takk også til Trine Hansen, daglig leder for pedagogisk fagsenter i Åsane for konstruktiv tilbakemelding i prosessen.

Til slutt vil vi takke Cecilie Sæverud og Nina Honningsvåg Træet som har vært pådrivere og forfattere av veilederen.

Vi ønsker at denne veilederen skal bli et nyttig verktøy i barnehagens arbeid med språk.

Bergen, januar 2015

Marianne M. Boge
Seksjonsleder barnehage

INNLEDNING

Norge har i dag et språklig og kulturelt mangfold. I rammeplan for barnehager presiseres det at barnehagen skal ivareta, anerkjenne og fremme et språklig og kulturelt mangfold slik at alle barn får gode utviklings- og aktivitetsmuligheter (KD, 2006). Det får betydning for barnehagens pedagogiske virksomhet, og påvirker hvordan personalet må tilrettelegge for et godt språkstimulerende miljø.

Barnehagebarn opplever et språklig og kulturelt mangfold i hverdagen, og det er derfor viktig at personalet ser dette som en ressurs og arbeider systematisk og målrettet med å fremme språklig mangfold i barnehagen.

Intensjonen er å gjøre barn stolte av og interessert i språk. Samtidig er det viktig å sikre at barna utvikler et felles språk i barnehagen for å skape gode relasjoner og knytte vennskap. Språkstimulering er en av de viktigste oppgavene barnehagen har i vår tid (KD, 2008).

Med denne veilederen ønsker Fagavdeling for barnehage og skole og Befo å motivere og fremme arbeidet med språkmiljø og språkstimulering i barnehagen. I veilederen står sammenhengen mellom det å kommunisere og samhandle for å lære språk i fokus.

Formålet med veilederen er å sette søkelys på og styrke systematisk og målrettet arbeid med språkmiljø og språkstimulering i barnehagen ved å:

- si noe om viktigheten av å arbeide systematisk med språk i barnehagen
- bidra til kunnskap om barns språk- og flerspråklige utvikling
- sette søkelys på andrespråkperspektivet.

Veilederen består av to deler

Del I inneholder nasjonale og lokale føringer som ligger til grunn, samt teoretiske perspektiver på språk og flerspråklig utvikling.

Del II inneholder metodiske perspektiver på det å arbeide målrettet og systematisk med språkstimulering i små grupper. Ved å presentere ulike målrettede tiltak, kan del 2 være en inspirasjonskilde til å utvikle og etablere egne rutiner for organisering og didaktisk arbeid med systematisk språkstimulering i små grupper. Hensikten er å motivere personalet til å planlegge, gjennomføre og vurdere språkstimulerende aktiviteter som er tilpasset barnehagens rammebetingelser, barnegruppe og enkeltbarn. Her presenteres ulike aktiviteter og arbeidsmetoder som kan bidra til allsidig læring og utvikling i et flerspråklig perspektiv.

Innholdsfortegnelse

Del I		
Språk	5	
Del II		
Aktiviteter	13	
Lek og språkutvikling	19	
Språkpose	25	
Språkkoffert	29	
Klessnormetoden	35	
Det magiske skrinet	39	
Fra musikk til språk	41	
Mangfold i barnehagen	47	
Skjema	50	
Litteraturliste	53	

SPRÅK ^{Del I}

Forskning viser at minoritetsspråklige elever klarer seg dårligere på skolen enn majoritetsspråklige elever. Det er også større frafall blant minoritetsspråklige elever i den videregående skole. Iverksettelse av tiltak på et tidlig tidspunkt for å utjevne forskjeller og styrke språkkompetansen hos barn og unge har stått sentralt i den offentlige debatten. (KD 2007a, KD, 2010). På bakgrunn av dette har fokuset på barnehagen som læringsarena økt, men også på dens rolle som en integrerings- og språkstimulerende arena. Det er utgitt en rekke styringsdokumenter som belyser barnehagens rolle og betydning for livslang læring (KD 2007b). Dette har sammenheng med kvaliteten i barnehagen.

I St.mld.nr. 41 (2008-2009) Kvalitet i barnehagen påpekes følgende:

«Et godt barnehagetilbud som anerkjenner barns ulike språk og som stimulerer disse på ulike måter, vil ha betydning i utvikling av barns flerspråklige kompetanse. Studier viser positive sammenhenger av barnehagedeltakelse og minoritetsspråklige barns faglige utvikling i skolen, både på barnetrinnet og i ungdomsalderen» (KD, 2008, s. 94).

Språk er en forutsetning for å lære, formidle tanker, følelser og meninger, noe som gir barna reelle muligheter for deltakelse og medvirkning i barnehagen. Å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig i ulike sosiale sammenhenger er en viktig faktor for deltakelse i samfunnet (KD, 2008, s. 94). Kvaliteten på arbeidet i barnehagen og et helhetlig perspektiv på barns vekst og utvikling, har betydning for deres muligheter til å lykkes på skolen og i samfunnet.

I Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver understrekes det at barnehagens samfunnsmandat er å tilby et omsorgs- og læringsmiljø som er tilpasset barnets alder, behov, ferdigheter og interesser (KD, 2006). Samtidig skal barnehagen være en arena der barnet møter oppmerksomhet og anerkjennelse på egne språklige, kulturelle og individuelle forutsetninger. Pedagogisk virksomhet i barnehagen skal gi det enkelte barnet gode lærings- og utviklingsmuligheter i nært samarbeid med barnets foreldre / foresatte. Toleranse og solidaritet, respekt for menneskeverdet og retten til å være forskjellige er grunnleggende verdier i den pedagogiske virksomheten (ibid).

Språk og språkutvikling

Det finnes en rekke teorier om barns utvikling av språk. Teoriene vektlegger på forskjellige måter hvordan språkutvikling og språklige ferdigheter er medfødte egenskaper eller betinget av barnets deltakelse i kommunikasjons- og samhandlings-situasjoner. I dette kapitlet presenteres utvalgte teoretiske perspektiver på språkutvikling og utvikling av tospråklighet. Disse perspektivene bygger på et sosiokulturelt syn på læring. Innholdet i veilederen er forankret i et sosiokulturelt syn på læring av språk.

Språk er et symbolsystem vi bruker for å gi våre tanker form. Å formgi tanker i et språk er en mental og abstrakt hendelse. For å formidle våre tanker skaper vi et talespråk. Det gjør vi ved å forme språklyder i et system av ord og ytringer, noe som er en konkret hendelse (Nyberg, 2002). Hensikten med å bruke språket er å gjøre oss forstått, men også å forstå andre mennesker. Ord og utsagn er redskaper vi bruker for å kunne formidle et bestemt budskap til andre. Det er også redskapene til å forstå andre menneskers budskap, tanker, meninger og erfaringer. Våre egne og andres ytringer definerer hvem vi er som mennesker. Samtidig er en bestemt språkbruk en kilde til å skape, opprettholde eller avgrense relasjoner mellom mennesker i ulike sosiale situasjoner. Språkbruk er med på å definere vår identitet, men identiteten påvirker også vår språkbruk i gitte sosiale situasjoner (Ibid). Barnehagens språkmiljø er med på å definere barns identitetsutvikling.

Utvikling av språk er en utvikling av flere språklige systemer uavhengig av barnets morsmål. De ulike språklige systemene bygger på hverandre, knyttes sammen og danner grunnlaget for barnets språklige ferdigheter. Språkssystemene skapes, bygges opp og videreutvikles gjennom kognitive og sosiale prosesser.

Det betyr at språkutvikling og utvikling av språklige ferdigheter påvirkes og formes av medfødte egenskaper og deltakelse i ulike kommunikasjons- og samhandlings-situasjoner (Egeberg, 2007).

De ulike språklige systemene er:

- * Et mentalt begrepssystem
 - utvikles i løpet av barnets første leveår

Det vil si mentale forestillinger, systematiseringer, kategoriseringer og sammensetninger av objekter, fenomen og hendelser barnet får førstehåndserfaringer med.

Barnet bygger opp det mentale begrepssystemet gjennom deltakelse i ulike sosiale situasjoner. Deltakelse i kommunikasjons- og samhandlingssituasjoner med signifikante omsorgspersoner gir erfaringer som fremmer kognitive prosesser hos barnet.

- * Det leksikalske og semantiske system
 - kognitive prosesser hos barnet

Det vil si dannelse av ord og ordsammensetninger, og en forståelse av meningsinnholdet i ord og ytringer (begrepsforståelse).

- * Et lydsystem (fonologi)

Det handler om å lære språklydene i et språk. Barnets forståelse av språklydene gir betydning for uttale av ord.

- * Det syntaktiske system (grammatikalsk)

Det vil si å lære å sette ord sammen til meningsfulle ytringer og utsagn (Egeberg, 2007).

Utvikling av språk
er en utvikling av flere
språklige systemer
uavhengig av barnets
morsmål

En språklig base

Ved å delta i ulike kommunikative prosesser med signifikante omsorgspersoner, bygger barnet opp en språklig base. Den vil bestå av en spesifikk uttale av ord som samsvarer med språket som brukes i barnets omgivelser. En språklig base vil også bestå av en korrekt grammatikk og et ordforråd, og grunnleggende regler for samtale- og tekststruktur. Koplingen mellom de ulike språklige systemene, og en språklig base, er utgangspunkt for barnets utvikling av ordforråd og begrepsforståelse. Ordforrådet og en god begrepsforståelse danner grunnlaget for språklige ferdigheter i kommunikasjonsituasjoner med andre (Egeberg, 2007).

Utvikling av ordforråd og begrepsforståelse

«Et ord består av et uttrykk og en betydning» (Høigård, 1999, s. 167). Utviklingen av ordforråd og begrepsforståelse er avhengig av språklige handlinger i en meningsfull sammenheng. Språklige handlinger er ordlyder, kroppsspråk, gester, mimikk og peking som konkretiserer objekter, handlinger og gjøremål. Når en voksen for eksempel gir barnet en ball, mens hun uttrykker ordet «ball», vil barnet gjerne gjenta ordlyden. Dersom den voksne bruker språklige handlinger som akkompagnerer lek med ballen, vil barnet lettere forstå hva som foregår i samhandlingssituasjonen. I en slik situasjon oppstår også en her-og-nå-dialog rundt det å leke med ballen. På bakgrunn av de sanse-motoriske erfaringene barnet får gjennom leken, vil han/hun også kunne forstå betydningen og meningsinnholdet i ordet «ball».

Her-og-nå-dialoger danner grunnlaget for at barnet utvikler et situasjonsavhengig språk. Det vil si språkbruk som er knyttet til konkrete objekter og hendelser. Å stimulere et situasjonsavhengig språk, handler om å basere ytringene på hva som skjer nå og hva som skal skje (Høigård, 1999). For eksempel nå skal jeg kle på deg en jakke, og så skal vi gå ut. På den måten språkfeste konkrete hendelser og gjøremål i en bestemt kontekst (ibid). Som nevnt ovenfor vil slike dialoger stimulere barnets ordforråd og begrepsforståelse.

Ved å språkfeste konkrete objekter og språklige handlinger, knytter barnet dette til etablerte språklige systemer. Flerspråklige barn som lærer norsk etter at språklige systemer på morsmålet er etablert, vil ha behov for et situasjonsavhengig språk. Nye ord og begreper på norsk, vil da knyttes til et allerede etablert mentalt begrepssystem. Årsaken er at i et situasjonsavhengig språk stimuleres barnets kognitive prosesser (det leksikalske og semantiske system). I løpet av en barnehagedag foregår en rekke situasjoner som kan innby til dialoger med et her-og-nå-språk. Det kan være dialoger i garderobe- og måltidssituasjoner, på tur, i sandkassen og lignende som tar utgangspunkt i noe som foregår, skal foregå eller har foregått.

Å ta utgangspunkt i det konkrete, vil skape grunnlag for å kunne forstå det abstrakte (situasjonsuavhengig språk). Barn trenger et grunnlag av ord og begreper for å kunne forstå abstrakte situasjoner (Høigård, 1999). For eksempel Sara 4 år som har bodd i Norge i 5 måneder og begynner i barnehagen. Hun har få norske ord i sitt vokabular, men har utviklet sitt språklige system på morsmålet. Barnehagen skal på tur, men personalet opplever at Sara ikke forstår hva som skal skje. Hun protesterer på å kle på seg klær, og signaliserer at hun ikke vil gå ut. Sara kan ha andre tanker om hva som skal skje, knyttet til tidligere erfaringer i liknende situasjoner i barnehagen. Denne situasjonsuavhengige språkhandlingen er vanskelig for Sara å forstå. Personalet må språkfeste handlingen om å kle på seg for å gå ut på tur. Bilder og konkrete gjenstander kan brukes for å støtte og visualisere språket slik at Sara forstår hva hun skal være med på når hun har kledd på seg.

Morsmål og flerspråklig utvikling

Morsmålets egenverdi og betydning

Morsmål har en egenverdi. Når vi kommuniserer på morsmålet vårt, uttrykker vi våre:

- * Tanker
- * Meninger
- * Følelser
- * Erfaringer og opplevelser
- * Undrer oss og stiller spørsmål
- * Lærer ut fra våre egne forutsetninger og behov

Det er flere grunner til at barnet må få utvikle et godt ordforråd og gode språklige ferdigheter på morsmålet:

- 1) barnet skal kommunisere med foreldre, familie-medlemmer og venner
- 2) barnet skal ha mulighet til å utvikle seg ut fra det nivået som tilsvarer deres egen alder
- 3) barnet skal ha mulighet til å støtte seg til det språket det allerede kan, når hun / han skal lære et nytt språk (Nafo, 2010, s. 36)

I rammeplanen presiseres det at et godt utviklet morsmål er en grunnleggende forutsetning for den videre språkutviklingen og læring av skriftspråk og leseforståelse (KD, 2006, s.35). Et godt utviklet morsmål i førskolealder vil ha betydning for utviklingen av andrespråket. Ordforråd og språklige ferdigheter på morsmålet er overførbart til et andrespråk. Barnet har indre mentale bilder av gjenstander, fenomener, hendelser o.l. som det overfører til norske ord. Dessuten har barnet fått erfaringer med å delta i samtaler, formidle sine tanker og meninger, samt å fortelle om opplevelser og hendelser i sin hverdag (Høigård, 2006, Sandvik og Spurkland, 2009). Barnet har gode forutsetninger for å overføre sine erfaringer med morsmålet til innlæring av et andrespråk.

Tospråklig utvikling - et tankesystem og to språk

Et barn som vokser opp med at mor og far bruker hvert sitt språk i kommunikasjonen med barnet lærer

to språk parallelt. Det medfører at barnet vil ha muligheter for en simultan tospråklig utvikling (Egeberg, 2007). Eksempelvis vil en 1 – åring som begynner i barnehagen lære et førstespråk og et andrespråk parallelt.

Barn som begynner i barnehage etter at førstespråket er etablert vil ha en suksessiv tospråklig utvikling. Det vil si at barnet lærer et nytt språk med førstespråket som utgangspunkt. Barnet bruker førstespråket for å lære et andrespråk (ibid).

De fleste barn med suksessiv tospråklig utvikling trenger tid på å forstå og å lære seg det nye språket de møter i barnehagen. Det er likevel en del individuelle forskjeller i måten barna tilnærmer seg det nye språket. Noen barn forsøker tidlig å ta i bruk de norske ordene, og blir raskt språklig aktive, mens andre kan være tause og lyttende til språket i en periode (Sandvik og Spurkland, 2009). Ifølge Sandvik og Spurkland (2009, s. 37) er det viktig å respektere barnets ikke-verbale periode. I denne perioden handler det om å være oppmerksom på barnets signaler i en ikke-verbal kommunikasjonssituasjon, fremfor å presse barnet til å bruke ord og prate. Oppmerksomhet på barnets mimikk, gester og kroppsspråk kan gi forståelse av hva som er hans / hennes tanker og assosiasjoner i en kommunikasjons- og samhandlingssituasjon.

Når barn og voksne ikke har felles ord

Når barn og voksne ikke har felles ord, kan personalet bruke konkrete gjenstander for å finne felles fokus og utgangspunkt for felles opplevelse.

Mohammed 4 år er ny i barnehagen og har ingen norske ord i sitt vokabular. Første dagen i barnehagen ser vi at han er nysgjerrig på lekekassen med biler i. Å lage bilkøer og duplo-tunneler er hans store interesse. Han søker stadig kontakt med barna på avdelingen, men lekesituasjoner ender ofte med konflikter. Vi tolker det som om at Mohammed har tanker om hvordan leken skal være og hva som skal skje, men at barna misforstår hans initiativ i leken.

Mohammed virker frustrert og gråter ofte. En dag sitter Mohammed på gulvet sammen med en voksen og lager bilvei. Han studerer bilene og den voksne oppfatter at han sier navnet på bilmerkene. Den voksne tar opp bilene og sier navnet på bilmerkene også. Det er tydelig at Mohammed viser glede over å bli forstått. Dette ble inngangsporten til å lære Mohammed de norske ordene for hans kunnskap om biler og lekebiler. I språkgruppen brukte den voksne bilder av ulike bilmerker som utgangspunkt for samtale. Bildene viste ulike ord som kan knyttes til de ulike bilmerkene og lekebilene. Det var ord som bilsete, ratt, bildør, hjul, dekk, lykter osv.

I et slikt møte kan den voksne sette ord på hva som foregår i den aktuelle samhandlingssituasjonen og dermed skape rom for kommunikasjon. Dersom den voksne setter ord på barnets ikke-verbale kommunikasjon, får barnet høre de ordene han / hun er mest mottakelig for i situasjonen. Oppmerksomhet og respons fra de voksne skaper trygghet og tillit, noe som gir et stort læringspotensial (ibid). På en annen side stimuleres barnets tanke- og språklige systemer. Å få støtte til mentale forestillinger, systematiseringer, kategoriseringer og sammensetninger av objekter, fenomen og hendelser gir barnet muligheten for å tenke på begge språk.

I både simultan og suksessiv språkutvikling vil barnet benytte det underliggende språklige systemet for å lære språkene. Det er dermed tanke-systemet som må stimuleres i tillegg til verbal språket. Språkssystemene og den språklige basen som er etablert og innlært gjennom førstespråket, morsmålet, kan overføres og være til hjelp i læringen av det nye språket. Overføring av betydningen (semantisk innhold) i ord vil i henhold til Egeberg (2007, s.20) være avhengig av flere faktorer. En faktor er at ord med konkret innhold kan lettere overføres enn ord med abstrakt innhold. For eksempel viser praksisfortellingen ovenfor at ordet bil har et konkret innhold som kan være utgangspunkt for å lære, men også utvide barnets ordforråd og begrepsforståelse på norsk. Ordet bil ble utgangspunkt for samtale. Mohammed kunne etter hvert snakke om bil, bildører ol. Samtidig lærer Mohammed det norske

ordet for dør i en annen betydning enn bildører. For at barnet skal forstå meningsinnholdet i ord, er det nødvendig å relatere dem til hans / hennes erfaringer. Det innebærer å la barnet møte de nye ordene i en meningsfull kontekst (ibid). For eksempel at barnet lærer ordet bil ved å se og ta på og leke med biler. En slik meningsfull kontekst skaper mentale forestillinger og assosiasjoner hos barnet. På den måten koples barnets etablerte mentale begrepssystemer med eksisterende kunnskaper og ideer til det nye norske ordet (ibid). Dette bygger på Vygotskys tenkning fra det kjente til det ukjente. Det innebærer blant annet å arbeide med tema som baserer på ord og begreper barnet allerede har førstehåndserfaringer med og er kjent med. Det handler om å basere kommunikasjonen og samhandlingen på noe barnet allerede har indre mentale bilder av.

Det pedagogiske arbeidet med språkstimuleringen for Mohammed, vil for eksempel være avhengig av informasjon om hans eksisterende kunnskaper og forutsetninger. Systematisk bruk av observasjoner vil belyse og løfte frem hvilke kunnskaper, interesser og ferdigheter barnet har.

Læring av norsk som andrespråk

Utvikling av norsk som andrespråk kan foregå på ulike måter. Noen barn vil i begynnelsen ha ett-ords ytringer som er konkrete og erfaringsbaserte. Ordene er da knyttet til en spesifikk gjenstand eller handling, for eksempel «bil», «drikke», «ut». Etter hvert kommer det to-ords ytringer som for eksempel «drikke melk», «gå ut» (Sandvik og Spurkland, 2009). Denne fasen kan ligne på utviklingen av et førstespråk i småbarnsalderen, da barnet etterligner og gjentar ord og ytringer som samtalepartneren uttrykker i en kommunikasjons- og samhandlingssituasjon. Andre barn vil plukke opp og bruke ord og uttrykk som de voksne i barnehagen sier i ulike situasjoner. Det forekommer at barn bruker disse ordene og uttrykkene i flere situasjoner enn de passer inn i. Andre ganger «skriver de ordene om» og tilpasser dem til en gitt situasjon (ibid).

Barn som er språklig aktive får gjerne mer respons og tilbakemeldinger fra de voksne enn barn som er mer tilbaketrukne og forsiktede med å bruke norske ord. Overfor disse barna er det ifølge Sandvik og Spurkland (2009, s.42) viktig å planlegge og å legge til rette for samspill og aktiviteter som fremmer deres ordforråd og begrepsforståelse.

Språkmiljø og språkstimulering

Systematisk arbeid med språkmiljø og språkstimulering i barnehagen

Måltrettet og systematisk arbeid med språkmiljø og språkstimulerende virksomhet er viktig, både i et kortsiktig og langsiktig perspektiv. Barnehagene må ha et bevisst og reflektert forhold til hvordan de arbeider med barnas språkutvikling. Barn med flerspråklig bakgrunn må oppmuntres til å være språklig aktive og få hjelp til å få erfaringer som bygger opp deres begrepsforståelse og ordforråd på norsk (KD, 2007b).

Barnets læring og personlighetsutvikling er i stor grad knyttet til kommunikasjon og samhandling med signifikante omsorgspersoner. Gode og positive kommunikasjons- og samhandlingssituasjoner med personalet er av betydning for utviklingen.

Et særtrekk ved den norske barnehagetradisjonen er at barn utvikler seg og lærer gjennom lek og aktiviteter. Det bygger på et helhetlig læringssyn om at barn lærer gjennom sansing og konkrete opplevelser og erfaringer. De voksne i barnehagen har i oppgave å møte hvert enkelt barn der de er, og å legge til rette for videre vekst og utvikling (KD, 2006).

Barnets læring av norsk som andrespråk vil foregå både gjennom uformelle og formelle læringssituasjoner i barnehagen. Språk- og begreps-

utvikling foregår først og fremst gjennom deltakelse i uformelle læringssituasjoner. Det innebærer å kommunisere et her-og-nå-språk i hverdagsaktiviteter, rutinesituasjoner, ulike samhandlings-situasjoner og i lek.

Barn fra språklige og kulturelle minoriteter vil ifølge Høigård (2006, s. 188) ha behov for tilrettelagte stunder med systematisk språkstimulerende aktiviteter. Det innebærer å legge til rette for såkalte formelle læringssituasjoner. Da handler det om å planlegge, gjennomføre og vurdere hvilke aktiviteter som er spesielt tilpasset det enkelte barns behov for språkstimulering. I tillegg handler det om å strukturere og organisere barnehagehverdagen på en slik måte at det blir tid og rom for systematisk arbeid med språkstimulerende aktiviteter.

Ved å ta i bruk ulike metoder, kan barnehagen arbeide strukturert og målrettet med enkeltbarnets språkutvikling. Systematisk og kontinuerlig gjennomføring av tilpasset språkstimulerende aktiviteter i barnehagen, vil kunne sikre progresjon i barnets ordforråd og begrepsforståelse (Høigård, 2006). Det er derfor viktig å legge til rette for et godt språkmiljø i barnehagen der læringsmiljøet rundt barna er

en bevisst og viktig del av barnehagens pedagogikk.

Barnets læring av norsk som andrespråk vil foregå både gjennom uformelle og formelle læringssituasjoner i barnehagen

Et godt språkmiljø i barnehagen kjennetegnes ved at de ansatte:

- Reflekterer over bruk av språk i barnehagen
- Har kunnskap om barns språkutvikling og flerspråklig utvikling
- Integrerer språkarbeidet i alle daglige situasjoner
- Har bevissthet omkring egen rolle som språkmodell
- Drøfter og utveksler erfaringer med språkarbeidet

Foreldresamarbeid

I rammeplanen påpekes det at barnehagens arbeid skal skje i nær forståelse og samarbeid med hjemmet. I arbeid med flerspråklige barn og deres språkutvikling, er det viktig å ha et tett samarbeid med foreldrene for å sikre progresjon i språkutviklingen (KD, 2006). Foreldrene har kunnskap om barnets morsmål, og kan gi barnehagen viktig kunnskap om barnets språkferdigheter på morsmålet. Vi presenterer her bare noen tips for hvordan barnehagen kan kommunisere og samarbeide om barns språk sammen med foreldrene for å sikre et godt samarbeid.

Observasjon og kartlegging

For å tilrettelegge et godt språkmiljø og språkstimulerende tiltak i barnehage, må barnehagen observere barnas utvikling og hvor de befinner seg i sin språkutvikling. Veilederen går ikke inn på kartleggingsverktøy, men språkpermen til Lær meg norsk før skolestart, er et kartleggingsverktøy som ivaretar språkkartlegging av flerspråklige barn. Språkpermen kartlegger både barnets norskspråklige utvikling og utvikling på morsmålet (Sandvik og Spurkland, 2009).

Tips til et godt foreldresamarbeid

Informere foreldre om innholdet i litteratur, tema og prosjekter det arbeides med. Det innebærer å vise foreldrene de aktuelle bøkene og gjenstandene som er tilknyttet opplegget som er utarbeidet.

Ta bilder og dokumentere innholdet i kommunikasjonen og samhandlingen som foregår i situasjonen med en kort tekst.

Legge til rette for at foreldrene kan komme med innspill, informasjon og ideer til videre arbeid med temaet.

På den måten er det mulig å sikre minoritetsforeldre reell medvirkning i barnehagens virksomhet.

AKTIVITETER

Bergen kommune har som målsetting å styrke kvaliteten på språkmiljø og språkstimulerende aktiviteter i barnehagene. Det innebærer at personalet må ha kunnskap om systematisk arbeid og tilrettelegge for aktiviteter som er språkstimulerende for alle, også for flerspråklige barn. Bergen kommune har blant annet som mål at barnehager skal arbeide planmessig og systematisk med aktiviteter som fremmer barns flerspråklige utvikling. Bergen språkstimuleringsprogram inneholder et sett av metoder for hvordan man kan arbeide med språkstimulering i barnehagen. Programmet har fokus på voksenrollen og systematisk bruk av språkgrupper. Aktivitetene er ment som en ramme for arbeidet, og innholdet styres utfra barnas interesse og personalets engasjement. Det er møtet mellom barn og voksen i barnehagen som skaper vekst og utvikling. Språk læres i bruk sammen med andre. Barnehagens pedagogikk bygger på en helhetlig tenkning rundt barns utvikling. Metodene som presenteres i denne delen av veilederen, rettes mot språk og barns språkutvikling, og er gode eksempler på arbeid med språkstimulering for enspråklige og flerspråklige barn.

Målrettet og systematisk arbeid med språkstimulering

I Temahefte om språklig og kulturelt magfold presiseres det at barnehager som har minoritetsspråklige barn må ha en flerkulturell pedagogisk teori og praksis. Det medfører kritisk refleksjon og fornyet kunnskap om hvordan tilpasse den flerkulturelle og flerspråklige situasjonen til barnehagens pedagogiske virksomhet (Gjervan, 2006).

Barnas språklige og kulturelle bakgrunn må få en konsekvens for barnehagens pedagogiske innhold, arbeidsmåter og organisering. I en barnehage med en flerkulturell pedagogisk teori og praksis blir behovene for tilrettelegging for barn med minoritetsbakgrunn organisert som en naturlig del av barnehagens ordinære virksomhet (Gjervan, 2006, s. 7). Det innebærer at språklig mangfold integreres i barnehagens planverk, og at flerspråklig utvikling spiller en sentral rolle når personalet organiserer den pedagogiske virksomheten. Å arbeide med språk og språkmiljø er en kontinuerlig prosess.

Med utgangspunkt i barnas ferdigheter, behov og interesser kan personalet planlegge, gjennomføre og vurdere hvilke aktiviteter som bidrar til å stimulere deres ordforråd og begrepsforståelse. Å ha språk og språkmiljø i fokus, og som vedvarende tema, er en viktig forutsetning for å ivareta flerspråklige barn i barnehagen. En bør ta hensyn til det arbeidet barnehagen allerede gjør, og personalets kompetanse. Det er viktig å samtale om god praksis, for å kunne vurdere nye mål og tiltak for et godt språkstimulerende miljø.

Språkstimulering i små grupper

Planlegging, organisering, gjennomføring og vurdering av språkstimulerende aktiviteter i små grupper baseres på et prosessorientert syn på barns utvikling og læring. Barn som naturlig tar kontakt med hverandre, fordi de har like interesser og behov, har stor glede av å få være sammen i en lekegruppe eller språkgruppe. For flerspråklige barn som har få norske ord i sitt vokabular, kan det være nødvendig å være del av en liten gruppe. Spesielt når barnehagen arbeider med bestemte tema eller prosjekter. Samtaler i en liten språkgruppe kan bidra til at barnet lettere forstår ordene og begrepene som er knyttet til det aktuelle temaet eller prosjektet. Systematisk og målrettet arbeid med språkstimulering i små grupper bør ikke bli en instrumentell arbeidsmetode. Det vil gjøre barna til tilskuere i stedet for deltakere. Aktivitetene som blir presentert i veilederen er samhandling organisert i språkgrupper. Språkgrupper blir i denne sammenhengen definert som en liten gruppe med 4-5 barn som sammen med en voksen har en målrettet og planlagt aktivitet.

Målet med språkgruppene er at barna blir hørt og sett, og får tid til å uttrykke seg gjennom aktivitet og samtale.

Metoder som presenteres i påfølgende avsnitt baseres på aktiviteter som er gjennomført i ulike barnehager. Det er aktiviteter som har gitt positive erfaringer. Flerspråklige barn har fått økt ordforråd og begrepsforståelse på andrespråket ved å delta i de ulike aktivitetene. Disse aktivitetene har også vært med på å skape gode integreringsprosesser og vennskskapsrelasjoner blant barna.

Metodene og aktivitetene som presenteres nedenfor er velkjente for de fleste som arbeider i barnehage. Presentasjonene og redegjørelsene av de ulike aktivitetene er ment som inspirasjon til innholdsrike språkstimulerende kommunikasjons- og samhandlings-situasjoner med barna.

Barn som naturlig tar kontakt med hverandre, fordi de har like interesser og behov, har stor glede av å få være sammen i en lekegruppe eller språkgruppe

Metodene og aktivitetene er delt inn i 7 kategorier:

1. Lek og språkutvikling – rollelek og konstruksjonslek
2. Språkpose – temaarbeid
3. Språkkoffert – litteratur
4. Fortellersnor – fortellerglede
5. Det magiske skrinet – samtale rundt konkrete
6. Fra musikk til språk – rim, rytme og sangglede
7. Musa Basse på reise – et møte med mangfold

Personalets rolle og oppgaver for et godt språkmiljø

Å sette barnehagens språkmiljø og språkstimulering på dagsordenen på planleggingsdager, personalmøter og avdelingsmøter, bidrar til økt oppmerksomhet og et metaperspektiv på den pedagogiske virksomheten. Refleksjoner over erfaringer og egen kompetanse er utgangspunkt og en ramme for videre arbeid. Gjennom refleksjon kan personalet få bredere innsikt i egen rolle, og videreutvikle målsettinger og interesse for et godt språkmiljø. Erfaringsutveksling om hva som fungerer bra, er viktig for å skape god mestringsopplevelse av eget arbeid. Gjennom slike samtaler kan de voksne få økt motivasjon til å drive arbeidet videre. Det er viktig å sette av tid til å diskutere utfordringene rundt det å planlegge, gjennomføre, vurdere arbeidet og resultatene av språkgruppene.

Relevante områder å drøfte i personalgruppen:

- * Didaktisk arbeid med barnas språkutvikling.
- * Positive erfaringer, mestrings-opplevelser og utfordringer med å planlegge, gjennomføre og vurdere språkstimulerende virksomhet.
- * Behov for kompetanseheving av flerkulturell teori og praksis i personalgruppen.
- * Strategier for videreutvikling og tiltak for å styrke språkstimulerende virksomhet.

I et prosessorientert syn på barns språkutvikling og læring handler det blant annet om å kontinuerlig reflektere rundt

- * Hva må til for at barnet skal utvikle sin språklige kompetanse?
- * Barnets behov for støtte og stimulering av språket.
- * Observasjoner av barnets språklige ferdigheter i ulike kommunikasjons- og samhandlings-situasjoner.
- * Hvilke språkstimulerende aktiviteter skal barnehagen iverksette? Å sette i verk konkrete tiltak, handler om å fastsette hvilke metoder som skal tas i bruk for å stimulere barnas språkutvikling og språklige kompetanse.

Dersom barnehagen har tospråklig assistent, er det viktig å reflektere over hvordan involvere og samarbeide med ham / henne om det didaktiske arbeidet.

Koplingen mellom positive mestringsopplevelser og utfordringer er grobunn for å utvikle nye ideer og tiltak som er språkstimulerende for barna. Hensikten med å ha språkmiljø og språkstimulerende aktiviteter på dagsordenen er alltid å oppnå progresjon i barnets språkutvikling (Høigård, 2006).

RÅD TIL Å STIMULERE BARNETS SPRÅKUTVIKLING

Følg barnet!

Sett navn på og snakk om det som fanger barnets oppmerksomhet. Følg opp barnets initiativ til å samtale med tilknytning og videreføring.

Vær emosjonelt tilgjengelig for barnet!

Forhold deg til barnets totale opplevelse, ikke bare til det referensielle innholdet. Det må lønne seg følelsesmessig for barnet å snakke.

Sørg for at barnet får gjøre allsidige erfaringer!

Gi rom for samtale om erfaringene og opplevelsene.

Vær en god dialogpartner!

Undre deg sammen med barnet. Unngå kontrollspørsmål. Det er som samtalepartner, ikke som lærer, den voksne er viktig.

Vær en god lytter når barnet forteller!

Gi nødvendig dialogstøtte. Ton ned støtten etterhvert som barnet mestrer den kommunikative dialogen.

Fortell for barnet!

Språkfest hendelser i barnets liv nåtid, fortid og framtid. Fortell fra ditt eget liv. Fortell eventyr.

Tilpass talen din etter barnets språklige nivå!

Unngå å korrigere barnets uttale eller uttrykksmåte. Utvid barnets replikker så lenge det er aktuelt. Ikke gjenta barnets replikker av gammel vane.

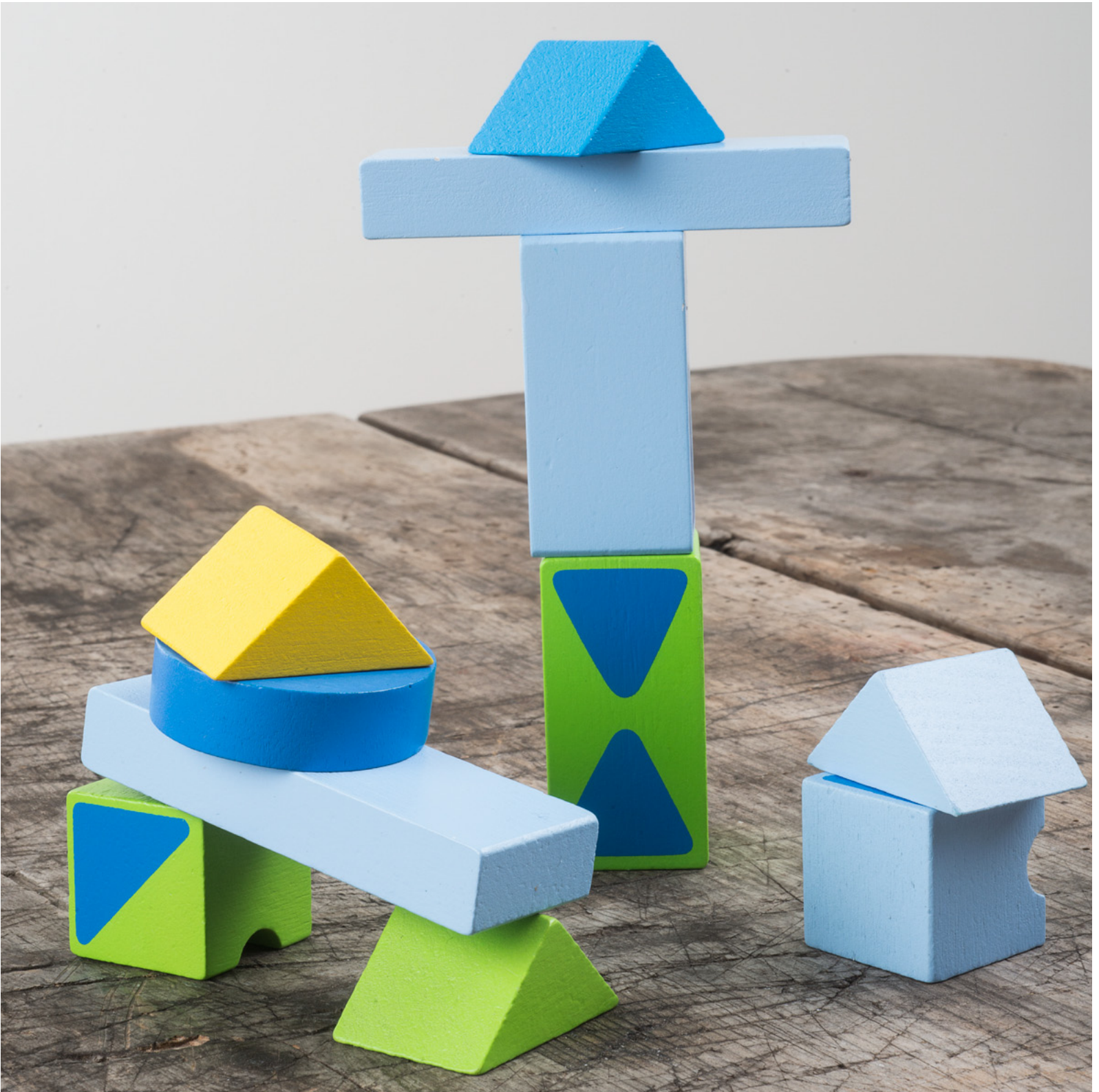
Les for barnet!

Legg til rette for lek!

Vis respekt for leken. Ikke avbryt den. Den gode leken trenger tid. Delta på barnets premisser i leken.

Dyrk det musiske sammen med barnet!

Bruk den poetiske språkfunksjonen sammen med barnet. Syng for barnet. Ikke slurv med sangteksten.
(Høigård 2006 s. 203)

lek og språkutvikling

Lek er en grunnleggende livsform for barn. Gjennom lek får barn opplevelser av seg selv som individ og deltaker i et sosialt fellesskap, samt av andre personer og sosiale fenomener i omgivelsene. Sånn sett er leken en sentral læringsarena og av betydning for barnets språklige, motoriske, kognitive, emosjonelle og sosiale utvikling, men først og fremst har den egenverdi. Barns lek kjennetegnes blant annet av fantasi, kreativitet, engasjement, spenning og humor. Lek vokser frem gjennom barnas evne til forestillinger, men også til å formidle, forhandle og inngå kompromisser med andre deltakere (Kibsgaard, 2008). Lek er barns viktigste uttrykksmåte og en kilde til læring. Den er også kilde til å knytte vennskap i barnehagen.

«Lek er å fortelle og regissere historier. Et barn som ikke kan fortelle og sette fortellinger ut i livet, har også lite å stille opp med når det lekes».

(Kibsgaard, 2008, s. 52).

For minoritetsspråklige barn som ikke kan så mye norsk, kan det være krevende og vanskelig å delta i rollelek og konstruksjonslek med andre barn (NAFO, 2010). I rammeplanen presiseres følgende:

Barnehagen skal legge fysisk og organisatorisk tilrette for variert lek. [...] Personalet må være tilgjengelige for barn ved å støtte, inspirere og opp-

muntre barna i deres lek. Dette vil også danne grunnlag for å sikre at alle barn får gode erfaringer og en opplevelse av å mestre samspeillet med barn i lek. (KD, 2006, s. 26).

For å sikre at minoritetsspråklige barn har reelle muligheter til å delta i lek, er det nødvendig å planlegge og organisere lekegrupper. Antall barn i lekegruppen er avgjørende for barnas læring og forståelse av begrepene og språkb Bruken som er relevant for fremdriften av leken. I en liten gruppe er det gode muligheter for å skape en trygg atmosfære der minoritetsspråklige barn, med få eller ingen norske ord i sitt vokabular, kan bidra til lekens fremdrift. Det er igjen avhengig av at en voksen er til stede som støtte for barnet etter hvert som leken tar form. Dersom den voksne spiller videre på barnets verbale og nonverbale kommunikasjon i leken, er det mulig å inkludere minoritetsspråklige barn i rolle- og konstruksjonslekens fantasifulle og kreative univers av ord og begreper. Barnet lærer ord og begreper i en meningsfull situasjon.

Rollelek

Rollelek er blant annet kjennetegnet av at barna setter ord på og forhandler om hvem rollefigurene er, hvor de er, hva de skal gjøre og lignende.

Denne leken kan anses som en fortelling som barna dikter i fellesskap (Høigård, Mjør og Hoel, 2009). I rolleleken bruker barna gjerne ulike gjenstander for å skape sin fantasiverden. En sofa blir til en skute og gulvet til et stort hav med farlige haier. I en slik oppdiktet verden inntar barn en annen rolle og identifiserer seg med den. De snakker og handler i lys av den rollefiguren de er og det universet de befinner seg i. Ord og begreper former og opprettholder deres handlinger og gjøremål i denne fantasiverdenen. Barnas tidligere livserfaringer påvirker leken. Det kan være direkte førstehåndserfaringer fra ulike sosiale situasjoner og relasjoner med familie og venner, men også indirekte gjennom bøker, film og tv (Høigård, 2006).

Gjennom kommunikasjon og samhandling kan barn skape varierte og kompliserte handlingsforløp i denne fantasiverdenen. Barna veksler mellom et situasjonsavhengig og situasjonsuavhengig språk. Det innebærer henholdsvis at barna forteller hva de faktisk gjør og hva de skal gjøre: «jeg var liksom moren som lager mat, og så var du storesøsteren som skal på skolen». Innholdet i rolleleken drives fremover ved at et barn for eksempel uttrykker: «Moren er inne i huset og så kommer storesøsteren hjem, og så måtte hun kjøpe melk til babyen på butikken».

Denne språkbruken gjør rolleleken til en kombinasjon av konkrete og abstrakte handlinger og handlingsforløp. Før eller idet leken starter, setter gjerne barna ord på hvilke matvarer som for eksempel selges i butikken, hva som skal være penger, hvem som arbeider der og hvem som skal handle mat. Det er ord og handlinger som krever førstehåndserfaringer og indre mentale bilder av å handle mat i en butikk. En felles forståelse av og referanseramme til omgivelsene, atferden og gjøremålene i en butikk er en forutsetning for at

leken drives fremover. Leken er dermed avhengig av språkbruk og barnas språkbrukskompetanse for å kunne forstå og spille videre på hverandres utsagn (ibid).

Minoritetsspråklige barn har, gjennom sitt morsmål, utviklet indre mentale bilder av atferd og handlinger som er relevante i en butikklek, men kan mangle de norske ordene for dem i rolleleksituasjonen. Da er det en fordel å kunne leke i en mindre gruppe, gjerne med 2-3 barn og 1 voksen. I en liten gruppe er det gode muligheter for å skape nærhet og trygghet slik at barnet får gode muligheter til å delta i kommunikasjonen og samspillet. Den voksne kan i en slik situasjon være rollemodell for de språklige handlingene som eksempelvis er knyttet til butikkleken. Det innebærer å anerkjenne og respektere barnas fantasifulle og kreative innspill og handlinger underveis i leken. Videre handler det om å være lydhør og oppmerksom på barnas verbale og nonverbale kommunikasjon, for så å spille videre på deres utsagn og eventuelle nonverbale uttrykk. Det handler om å sette ord på lekens fantasifulle og abstrakte univers, rollefigurenes atferd og handlinger. Den voksnes rolle er å bidra til at «usynlige» og abstrakte ord og begreper blir «synlige».

Rollelek innbyr til meningsfulle kommunikasjons- og samhandlingssituasjoner, og gir derved viktige erfaringer med språket. I en slik samspillsituasjon er det viktig at en som voksen er bevisst på hvordan

en bruker språket. Det vil si å være oppmerksom på taletempo, uttale, grammatikk og bruk av adjektiver og preposisjoner når en setter ord på det som foregår i lekesituasjonen (Høigård 2006).

Ved å knytte ord til meningsfulle handlinger i en meningsfull sammenheng, lærer barna ordene og

Gjennom kommunikasjon og samhandling kan barn skape varierte og kompliserte handlingsforløp i denne fantasiverdenen

meningsinnholdet i dem. Noen ganger kan det være nok å si: «nå kjøper jeg en appelsin i butikken», mens du tar frem appelsin-rekvisitten. Andre ganger kan den voksne stimulere barnets språkforståelse ved å si: «vil du kjøpe en appelsin også»? Slike utsagn innbyr til kommunikasjons- og samhandlingssituasjoner, og stimulerer barnas mentale begrepssystem på norsk. Dessuten får barna konkrete førstehånds-erfaringer med norske ord og begreper som eksempelvis er relatert til det å gå på butikken og handle mat. Barnas ordforråd og begrepsforståelse av disse handlingene stimuleres gjennom aktiv deltakelse i den meningsfulle konteksten som en slik rollelek er (ibid).

Systematisk og målrettet arbeid med lekegrupper må ta utgangspunkt i barnas interesser og venns-kapsrelasjoner. Videre handler det om å ha et bevisst forhold til hvilke begrepsapparat personalet kan stimulere ved å organisere og delta i lekegrupper. På side 25 presenteres en oversikt over hvilke ord og utsagn som kan prege en rollelek. Denne oversikten viser også hvilke ord som kan visualiseres gjennom konkrete gjenstander.

Konstruksjonslek

Konstruksjonslek er kjennetegnet av at barna lager ting ved hjelp av forskjellige materialer, gjenstander og lekeutstyr. Denne leken gir barna førstehåndserfaringer med å bruke ulike former, kvaliteter og materialer. Det gjør at barna også kan få førstehåndserfaringer med de ulike grunnleggende begreps-kategoriene: antall, mengde, form, farge, størrelse, vekt og materialkvaliteter (Høigård, 2009). I sandkassen lager barna blant annet tunneler, tårn, elv, bursdagskake med pinner som kakelys, bilveier og garasje. Med legoklosser bygger de biler, slott, lekeplasser, fly, flyplass osv. Leire og modelerkitt omgjøres til troll, fjell, slanger, dinosaurer, pizza, kaker og lignende. Barna får både sansemessige og konkrete opplever av hva som er hardt og mykt, glatt, ru og klissete, kort og langt, stort og lite, tungt og lett. Det gir barna innsikt i og kunnskaper om egenskapene ved og bruken av de ulike materialene (ibid).

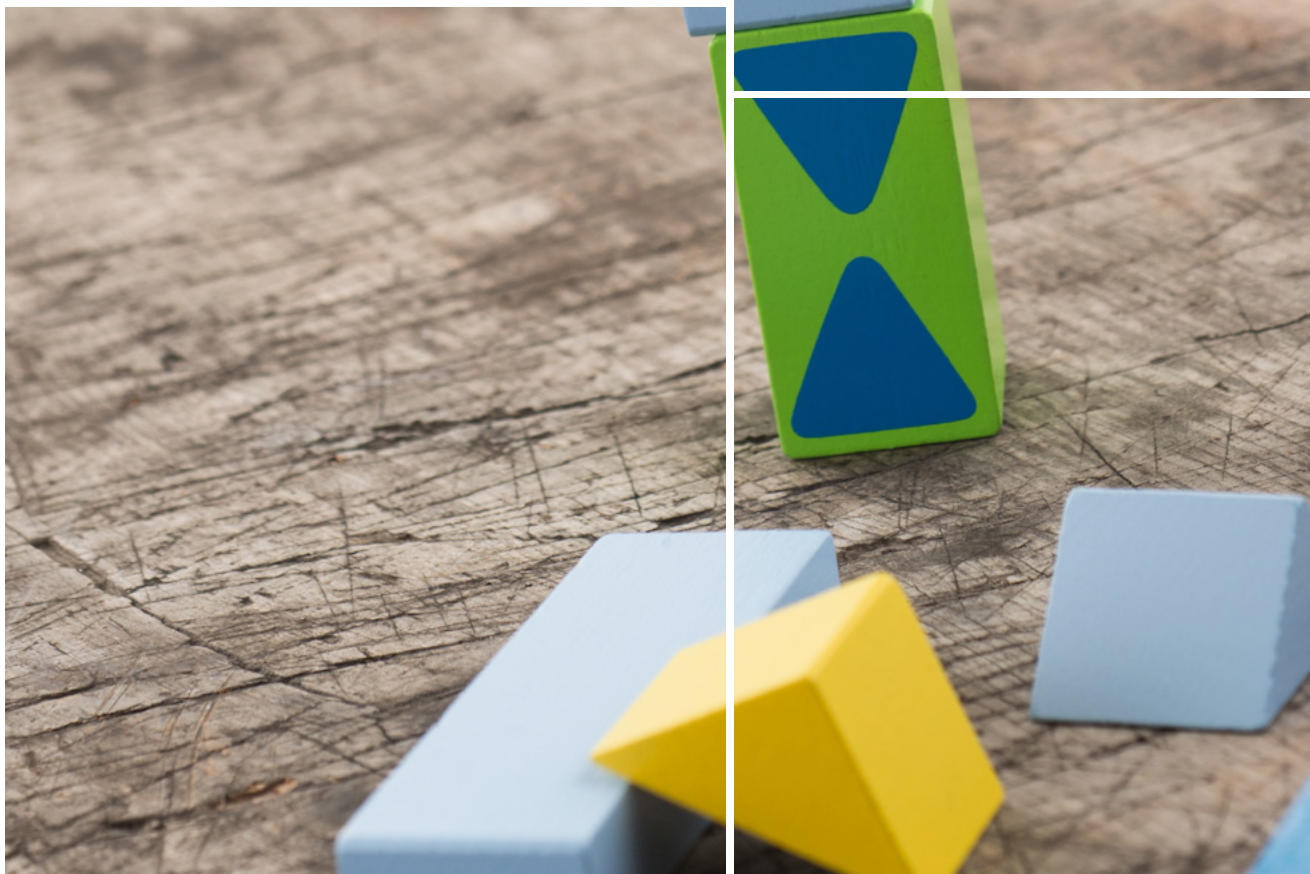
Tilrettelagte gruppesituasjoner der 2-3 barn og 1 voksen kommuniserer og samhandler om konstruksjonen av eksempelvis en flyplass, kan gi verdifulle språklige erfaringer. Konstruksjonsleken innbyr blant annet til samtaler omkring størrelsene, antallet, fasongen og fargene på legoklossene som brukes for å lage flyplassen. Gjennom kommunikasjonen og samhandlingen med en voksen, som bevisst bruker ord som refererer til materialets egenskaper, stimuleres barnas forståelse av meningsinnholdet i disse ordene.

I en slik lekesituasjon er det også mulig å stimulere barnas forståelse av ord vi bruker for å klassifisere, sortere og kategorisere gjenstander. Den voksne samtaler da med barna på en måte som dekker det ulike meningsinnholdet i de forskjellige begrepene (ibid). For eksempel kan den voksne sette ord på det å sortere og klassifisere legoklossene som brukes. Legoklosser kan velges ut etter hvilken farge de ønsker at flyet skal ha. Den voksne kan skape undrende samtaler med barna om hvor høyt tårnet til flygeledeerne skal være, hvor mange klosser som trengs eller hvor lang rullebanen skal være. Undrende og fabulerende kommentarer fra en voksen stimulerer alle barns forståelse og bruk av ordene. Det er avhengig av at den voksne setter ord på det han / hun gjør og skal gjøre: «jeg trenger to grønne klosser med 4 knotter på for å lage ferdig tårnet. Hvilken farge skal vi ha på bilen som kjører bagasjen til passasjerene»? På denne måten inviteres barna til å assosiere, men også til å sette ord på sine tanker og meninger om akkurat det de lager og gjør. Barnas dialogferdigheter stimuleres og de får en rekke førstehåndserfaringer med å bruke bestemte språklige handlinger i kommunikasjonen og samhandlingssituasjonen.

I en slik kommunikasjons- og samhandlingssituasjon er det viktig å delta på barnas premisser. En belærende kommentar eller påstand fra en voksen kan ødelegge for barnas fantasi og glede i lek. Det handler om å ta initiativ til undrende og fabulerende samtaler med barna om det som skapes. På den

måten kan den voksne skape meningsfulle og relevante samtaler som er tilpasset barnas handlinger og innspill i situasjonen.

Konstruksjonslek kan også innby til symbollek ved at barna leker med figurene de har laget innenfor den fantasiverdenen de har konstruert. Det betegnes som projiserende lek. Den er kjenne- tegnet av at barna overfører sine tanker, livserfaringer og forestillinger til disse figurene og deres univers. Barna snakker på vegne av figurene og leken faller inn under betegnelsen late-som-om-lek, og følger de samme prinsippene som i rolleleken. Denne leken etableres og opprettholdes av deltakernes språkbruk og språklige handlinger (ibid).

OVERORDNEDE ORD	UNDERORDNEDE ORD	HANDLINGSFORLØP
mat	brød smør ost osv	«Storesøsteren og lillesøsteren reiser med buss til butikken for å kjøpe brød, smør og ost.»
møbler	stol bord seng	«Babyen sover i sengen, mens storesøster lager mat.»
kjøkkenutstyr	tallerken og kopp kniv gaffel skje tekanne gryte med lokk osv	«Moren setter tekannen på bordet. Hun legger en kniv og en gaffel ved siden av tallerkenen. Nå skal de spise middag.»
transportmidler og kjøretøy	bilverksted med bilmekanikere garasje bensinstasjon brannstasjon	«Vi må på verkstedet for å reparere bilen. Bilmekanikeren må hjelpe til. Etterpå må bilen vaskes i garasjen.» «På brannstasjonen går alarmen. Det brenner i et hus. Alle må løpe til bilene.»

språkpose

Språkpose – temaarbeid

Mange barnehager arbeider målrettet og systematisk med ulike temaer i løpet av et barnehageår. Det er temaer som gjerne nedfelles i planverket og knyttes til årstider, tradisjoner og høytider, og som relateres til fagområdene i rammeplanen. En spennende og allsidig måte å lære nye ord og begreper som er knyttet til bestemte temaer, er å bruke språkposer. En språkpose kan romme mange saker og ting som fanger barnas oppmerksomhet.

Tanken bak språkposen er å introdusere og bruke konkrete gjenstander som visualiserer innholdet i temaet. Det er bare fantasien som setter begrensninger for hvilke gjenstander som kan være spennende å trekke opp fra en språkpose. Selve tematikken er rammen rundt arbeidet, mens de konkrete gjenstandene er utgangspunktet for utvidende samtaler med barnet. Barna skal inviteres til samspill og samtale rundt de konkrete gjenstandene. På den måten får de være aktive deltakere i arbeidet og samtalene om det aktuelle temaet.

Metoden har utspring i M. L. Nybergs tanker om at språket skal lekes inn. Hun er opptatt av at barnet skal få bruke alle sanser i innlæring av et nytt språk. Ved å ta på, lukte, smake og få førstehåndserfaringer med gjenstandene, har barnet gode forutsetninger for å lære og forstå hva samtalene handler om. Språkposen blir dermed et hjelpemiddel og et verktøy når barn skal lære nye ord og begreper. (M. L. Nyberg, 2002)

Bruk en pose som er innbydende å se på. Det skal være en magisk pose fylt av hemmeligheter. Barnas interesse og nysgjerrighet skal vekkes når de ser språkposen. I den ligger det mange «ord og begreper» i form av gjenstander som de voksne vil at barna skal lære og øve på. Den voksne tar «ordet» opp av posen samtidig som de benevner ordet. Barna hører, ser og kan kjenne på ordet. Språkinnlæringen blir på denne måten konkret for barna. Barna kan også etter tur trekke opp konkretene fra posen. Barna elsker overraskelsene som ligger i posen.

Språkposer kan brukes på ulike måter. Det er måten den voksne presenterer og fabulerer rundt de konkrete gjenstandene som stimulerer barnas ordforråd og begrepsforståelse. En voksen som liker å skape fabulerende og undrende samtaler med barn om figurer, ting og fenomener, kan skape magiske stunder ved hjelp av en språkpose. Ta for eksempel en liten hagespade, litt bomull, en liten kopp, en liten vannkanne, og litt blomkarsefrø i en språkpose. Barna kan etter tur få trekke opp en og en ting fra posen. Gjenstanden som blir trukket opp, blir knyttet til et ord som barn og voksne kan fabulere og samtale rundt. Den voksne kan gi spenning og magi til gjenstandene og samtidig introdusere for eksempel temaet vår.

TEMA	KONKRETER KNYTTET TIL TEMA OG SOM KAN LEGGES I EN SPRÅKPOSE	FORSLAG TIL AKTIVITET
hus og hjem	dukkehus dukkehusmøblement som sofa stol pult bord kjøkkenbord kjøkkenstol sofastol sofabord lampe tv service bestikk kasserolle bakeutstyr osv.	<ul style="list-style-type: none"> – klippe ut møbler fra blader. Lage sitt eget/ flere rom i huset – innrede dukkehuset – ta bilder av forskjellige hus. – bilder fra hus i andre land – reflekter over forskjeller, tegneaktiviteter – besøk utenfor husene til barna – bilder av hus og familie som utgangspunkt for samtale.
kroppen min	bilder av: hode skulder mage kinn ører nese øyne øyebryn øyevipper tunge hake arm bein kne osv.	<ul style="list-style-type: none"> – sanger om kroppen med bevegelse – måle alle ved barnehageårets start, og ved slutten av året – ta bilder av alle øynene – ta bilde av alle nesene osv... – skjelett som utgangspunkt for samtale
frukt og bær	banan eple pære druer kiwi papaya ananas appelsin klementin	<ul style="list-style-type: none"> – smake på ulike frukter – se på kjernehusene i frukten – tegne – gå på butikken å kjøpe grønnsaker – lage grønnsakssuppe

TEMA	KONKRETER KNYTTET TIL TEMA OG SOM KAN LEGGES I EN SPRÅKPOSE	FORSLAG TIL AKTIVITET
grønnsaker	gulrøtter potet kålrabi kål, løk blomkål brokkoli asparges bønner sukkererter tomater salat agurk paprika osv. grønnsaksskreller skjærebrett kniv	<ul style="list-style-type: none"> – tegne – gå på butikken og kjøpe grønnsaker – lage grønnsakssuppe – butikklek – sanger – litteratur
transportmidler	lastebil grabb personbiler av ulike merker utrykningsbiler	<ul style="list-style-type: none"> – besøke steder der de har ulike transportmidler – byggeplass, brannstasjon – tegneaktiviteter – lage egne transportmidler av pappesker
dyr	ku gris geit hest gås sau slange tiger kenguru elefant apekatt mus bjørn struts osv. fisk insekter fugler	<ul style="list-style-type: none"> – klippe ut dyr – finne ut hvor de ulike dyrene bor i verden – lage bondegård – besøke bondegård, strutsefarm. – fisketur, hva trenger vi?

språkkoffert

Denne metoden er inspirert av «Lær meg norsk før skolestart» av Sandvik og Spurkland (2009). Det sentrale med denne metoden er å fortelle historien og handlingsforløpet i et eventyr eller en bok gjennom konkrete gjenstander. Denne metoden krever noe forberedelse og den voksne bør kjenne historien og handlingsforløpet godt. Dessuten er det viktig å tenke igjennom hvorfor akkurat et bestemt eventyr eller en spesiell bok velges. Innsikt og forståelse av tematikken er nødvendig. I den sammenheng er det nødvendig å reflektere over hvilke ord og begreper en ønsker at barna skal lære ved å bli kjent med nettopp den historien. Dersom barnehagen har overordnede målsettinger om positive vennsksrelasjoner i barnegruppen, kan det da velges ut eventyr og bøker som bidrar til å konkretisere akkurat dette målet.

Eventyret eller boken må ha følgende innhold:

- Tema og handling som er tilpasset barnets faktiske alder og nærmeste utviklingssone.
 - Ha en god historie og handlingsforløp.
 - Bygge på noe som barnet allerede vet noe om, men som bidrar til utvidet innsikt og forståelse.
 - Være interessant og givende for barnet.
- (Sandvik og Spurkland, 2009)

Tips til hvordan lage en språkkoffert:

Velg bok

Finn og legg konkrete gjenstander som visualiserer handlingsforløpet og figurer i boken og legg dem i en koffert. Konkretene som velges ut skal gi et bilde av innholdet i boken, og visualisere handlingen. Vi skal ta bokens innhold ut i den virkelige verden.

Gjennomføring:

Introduser konkretene i kofferten som illustrerer boken.

Start med sentrale hovedfigurer i boken. Samtal om figurens egenskap, hva er viktig i forhold til å forstå dens rolle i boken. Bli kjent med figurene og deres egenskaper gjennom å fabulere og samtale med barna.

Introduser ord og begreper som er sentrale for å forstå innholdet og handlingsforløpet i boken.

Barn skal gjennom samtale og fabulering med den voksne forstå og lære ordene. Barnet skal få en forståelse av boken før den blir lest.

Introduser konkretene som skaper omgivelsene der historien foregår.

Skap undrende og fabulerende samtaler rundt disse konkretene og omgivelsene, samt knytt hovedpersonen(e) til miljøet. Stimuler til undring og nysgjerrighet til omgivelsene og hovedpersonen(e), samt handlingsforløpet. Introduserer en og en konkret gjenstand. Fremdriften er avhengig av barnets forståelse, språklige utvikling og evne til å se sammenhenger.

Presenter hovedtrekkene i historien og utvid med flere detaljer for hver samling.

Handlinger og utsagn gjøres om til replikker og synliggjøres gjennom bruk av konkretene.

Det er viktig å repetere hovedtrekkene og sentrale hendelser, utsagn o.l. ved hver språkgruppesamling. Trekk inn nye elementer og sentrale hendelser og utsagn for å dra historien litt videre. Bruk konkretene i fortellingen.

Bla i boken sammen med barna, snakk om innholdet og la barna få gjenfortelle.

Les så boken for barna.

(Sandvik og Spurkland, 2009)

Eventyr

Å fortelle eventyr er en gammel tradisjon. Barnehager har også lange tradisjoner med å fortelle eventyr til barna. Eventyr er fremdeles en viktig genre og en kilde til fantastiske historier. Eventyr fortelles i alle land og bidrar til sosiale sammenkomster, og kan fremme et positivt sosialt fellesskap. På en annen side er det å lytte til et eventyr, og å bruke sansene aktivt, med på å skape indre mentale bilder av det som fortelles. Det vil forhåpentligvis vekke barns interesser for historier og litteraturens fantasifulle univers. Samtidig er det en god måte å stimulere barnas ordforråd og begrepsforståelse på. Å arbeide med et bestemt eventyr eller historie over tid, kan gi grobunn for barnas videre undring og utforskning av andre fenomener, temaer og historier. Systematisk arbeid med hovedfigurer og deres handlinger og miljø, samt et handlingsforløp, kan gi barna felles opplevelser. Det kan danne utgangspunktet for felles referanserammer til lek i barnehagen (Nyberg, 2002). Nedenfor presenteres en oversikt over sentrale ord og begreper for eventyret Bukkene Bruse.

Oversikten er ment som et eksempel på systematisk arbeid med dette eventyret.

Barnas alder og språklige ferdigheter er styrende for tempoet og fremdriften i arbeidet med historien og handlingsforløpet. Aktivitetene kan deles opp og gi innhold til 1-4 språkgruppesamlinger, det kommer an på om barnet kjenner eventyret fra før eller ei. For eksempel kan første samling inneholde en presentasjon og samtaler rundt de tre Bukkene Bruse. Her er det kun fantasien som setter grenser for undring og fabulering. Ved neste samling kan barna se bilder av andre bukker, tegne bukkene og lage dem i leire eller modellerkitt. På neste språkgruppesamling kan fenomenet troll stå sentralt for en utvidende samtale. Troll er et stort tema i seg selv, og her kan sanger og dikt koples inn for å skape

ORD SOM VISUALISERES GJENNOM KONKRETER	SENTRALE ORD, BEGREPER OG UTSAGN I EVENTYRET	AKTIVITETER I EN SPRÅKGRUPPE
<p>den store Bukken Bruse den mellomste Bukken Bruse den minste Bukken Bruse et troll en bro blått stoff til elv gjenstander som kan symbolisere en seter</p>	<p>en bukk som går over en bro et troll som ligger under broen og kommer frem når den hører noen gå over broen trollet som vil stange bukkene gå til seters for å gjøre seg fet</p>	<p>Ta frem en og en bukk fra språkkofferten og skap undrende samtaler med barna om disse bukkene. Ta i bruk de sentrale ordene og begrepene i eventyret når du snakker om hva bukkene skal og gjør. Ta frem broen og lag en seter ved støtte i de utvalgte konkretene. Ta frem trollet fra språkkofferten og skap undrende samtale om denne. Fortell sentrale elementer fra eventyret samtidig som du viser dette gjennom konkretene. Dramatiser eventyret sammen med barna.</p>

utvidende samtaler og undringer med barna. Videre kan det lages en seter og en elv med en bro over. Barna som er med i språkgruppen kan lage utstillinger av figurene og miljøet som har vokst frem i løpet av arbeidet i de ulike språkgruppesamlingene. Tilslutt dramatiseres eventyret med støtte i de ulike konkrete gjenstandene som barna har blitt kjent med.

Videre kan temaarbeidet utvides til å handle om andre dyr som drar til seters eller lignende.

Valg av bøker til språkkofferter

Når barnehagen skal velge en bok, er det viktig at personalet reflekterer over hvorfor en ønsker å arbeide med akkurat denne boken. I tillegg må bokens språklighet og språklige mangfold, samt sjanger og tema vurderes. Bøker som velges, bør også inneholde et kulturelt mangfold. På den måten er det mulig å sette barnehagens flerkulturelle mangfold på dagsorden, og å arbeide systematisk med ulike kulturer. Bøkene kan også representere ulike former for mangfold. Eksempelvis Albert Åberg som bor alene med sin pappa, eller bøker med historier om mennesker eller dyr som bor på landet eller i en by, er fattige eller rike. Det kan være bøker som viser mennesker /

dyr som opplever ulike problemstillinger, for eksempel det å være eller bli venner / uvenner. Boken må inneholde tema som går utover den konkrete handlingen, slik at den voksne kan løfte samtalen ut av en her-og-nå samtale og over på et mer abstrakt nivå. Samtalen må tilpasses barnets alder, språklige ferdigheter, interesser og behov. I denne forbindelse er det nødvendig å vurdere om barnet har størst behov for her-og-nå samtaler eller mer abstrakte, fabulerende og undrende samtaler for å utvikle sin språkkompetanse. Samtaler rundt de konkrete gjenstandene, vil gi den voksne en pekepinn på barnets forståelse av innholdet og læring av ord og begreper. På bakgrunn av dette tilpasses og justeres den voksnes samtale til hans / hennes behov for videre språkstimulering.

(Sandvik og Spurkland, 2009)

Det viktige er å være undrende og fabulerende sammen med barna, på en konkret måte, om historien og handlingsforløpet. Bruk tid og å ha flere korte språkgruppesamlinger, der en eller flere nye konkreter fører samtalen videre. En viktig faktor for å utvide samtalene og fange barnas interesse og nysgjerrighet er konkretene.

Eksempler på to ulike bøker det kan arbeides med i en språkgruppe

BOK 1

Souads vesker skrevet av Cecilie Seim (2008).
Solum forlag

Handling

Souad har kommet til Norge sammen med familien sin. Hun har ikke funnet seg helt til rette, men ved hjelp av vesker hun har fylt med ting hun trenger til forskjellige aktiviteter, bestemmer hun seg tilslutt for å komme seg ut av huset. Sentrale ord og begreper som visualiseres gjennom konkreter i en språkkoffert. Andre relevante begreper for handling og handlingsforløpet.

Konkretene

Vesker i fargene grønn, rød, gul, rosa og blå

I den grønne vesken:

dropspakke, drikkeflaske, brilleetui, leppepomade, lommelykt, notisbok, blyant og eventyrbok.

I den røde vesken:

knapper, synåler, sytråd, garn, saks, tøyestykke, perlebroderier, strikkepinner og heklenål.

I den gule vesken:

paraply, busskort, nøkler, blyant, ordbok og en innkalling til foreldremøte.

I den rosa vesken:

småsteiner, tørkle, mynter og papirlapper med skrift.

I den blå vesken:

penger, kalkulator, bankkort, pass, brev og kvitteringer.

Ord og begreper

Sjal, ullsokker, lue, sko, sandaler, tykk jakke.
Gryte
isroser – kaldt – fryse – varmt
morgen – timer – dager
håp – ventetid
mørkt
te – handle – gryter
vaske klær
sandaler
sakte – stille
asylmottak – møter – kontor
slekt – venner
arbeid – møter
stolt – historier
vakker
fargerike
norsk
lengsel – ensomhet – besøk
vår – sommer – høst – vinter
syk – vondt i hodet – vondt i halsen
kamerater – venninner
fremmed
hemmelighetsfull

Forslag til aktiviteter

Rollelek med reiser på forskjellige måter: bil, fly, tog, båt.
Pakke koffert med passende klær til en reise til et bestemt sted (se metode om Musa Basse på tur).
Samle musikk og sanger fra forskjellige land (se metode om Musa Basse på tur).
Lage sjal eller lignende med perler, garn.

Dramatisere deler av eller hele fortellingen ved å ta i bruk konkretene.

BOK 2

Thomas går ut skrevet av Gunilla Wold (2009).
Aschehoug&co.

Handling

Thomas skal ut, og må finne klær som passer til været.

Sentrale ord og begreper som visualiseres gjennom konkrete i en språkkoffert

Andre relevante begreper for handling og handlingsforløpet

Konkretene

En dukke som kan symbolisere Thomas

Undertøy

Strømpebukse

Genser

Sokker

Lue

Jakke

Utebukse

Støvler

Ord og begreper

Varmt, kaldt, regn, sol, snø, vann, sølepytter

Vår, sommer, høst og vinter

Andre typer klær – klær i ulike verdensdeler.

Forslag til aktiviteter

Bruker barn i varme land samme klær som barn i Norge?

Kle på dukker

Klær i en språkpose

Tegne klær på Thomas

Papirdukke

Lek i familiekroken

Oppsummering

Det anbefales å lage en overordnet plan for gjennomføringen av språkgruppen. Hensikten med det er å strukturere innholdet og derav hvilke konkrete gjenstander som skal presenteres for hver språkgruppesamling. Denne planen er kun et utgangspunkt og ikke en mal for samtalen.

Barn mottar og forstår innholdet og stemningen i eventyret og boken ved hjelp av den voksnes måte å fortelle på. Den voksnes stemmeleie, evt. bruk av varierte stemmer til ulike rolle-figurer, mimikk og kroppsspråk skaper stemning og interesse hos barnet til å forstå innholdet i eventyret eller boken.

Det krever et bevisst forhold til egen forteller-teknikk, og å ta i bruk ulike forteller-teknikker. (Kibsgaard, 2008, s. 192)

klessnormetoden

Når vi leser, skaper vi bilder i tankene. For barn stimuleres evnen til å kunne fortelle og formidle en historie for andre ved å høre andre fortelle historier. Når barn får presentert bøker og fortellinger, skapes det interesse for litteratur. Gjennom litteraturens verden, får barn kjennskap til ulike genre. Litteratur stimulerer til fantasi, og fantasi gjør verden rikere for barn. De skaper bilder inni seg som de ikke kan se. De tenker abstrakt. Ved å bli lest for og å høre ulike fortellinger, blir barn i stand til å gjenskape sin egen fortelling og å holde på en forestilling over tid. Det gjør barnet i stand til selv å kunne gjenskape og formidle en fortelling (Kibsgård (red) 2008)

Metoden som presenteres her stimulerer til barns fortelling. For å gi ord og mening til nettopp det barnet vil formidle, må han / hun ha et rikt repertoar av ord og begreper som kan brukes for å uttrykke seg. Denne metoden er inspirert av Andrew Wright (2002) beskrevet i Kibsgård (red) 2008) og handler om fokus på begreper.

Å være kjent med fiksjon og fortelling som uttrykks-

måte, er et viktig grunnlag for gjennomføring av klessnormetoden. Her skal barna sammen med en voksen lage en fortelling. Den voksne skal være et støttende stilas, ta barnas innspill og utvide fortellingen sammen med barna. Samtidig skal barna få konkrete erfaringer med at en fortelling har en begynnelse, hoveddel med et eventuelt høydepunkt og en slutt. I denne sammenhengen er det viktig at begrepene som tas i bruk er knyttet til barnets interesse og språklig mestringsnivå på andrespråket.

Klessnormetoden består av en idèsnor og en fortellersnor. Idèsnoren inneholder barnets forslag til elementer (konkrete gjenstander) i en fortelling. Disse elementene henges opp på en klessnor, og visualiserer ideene til barna. Etter hvert som barnet forteller historien sin, flyttes elementene barnet bruker over på en fortellesnor. Elementene henges opp i leseretning. På denne måten får barnet visualisert hvordan elementene som henges opp på fortellersnoren danner en fortelling. (Kibsgård, 2008)

Barnehagen trenger følgende for å gjennomføre metoden:

- * 2 klessnorer i forskjellige farger
- * Klesklyper
- * Gjenstander som skal være utgangspunkt for fortelling

Idèsnor

Den ene snoren henges opp slik at alle barna kan henge opp sine konkrete gjenstander. Barnehagen kan ha en kasse med saker og ting, bilder og annet som kan være utgangspunkt for hva barna vil ha med i fortellingen. Barna kan selv være med å finne gjenstander til kassen. Det kan være ting de er opptatt av og som engasjerer dem. Den voksne bidrar også til å finne gjenstander, det for å sikre at noen viktige fortellerelementer er med. Det kan være figurer og ting som stimulerer barnets assosiasjoner til en hovedrolle og et handlingsforløp.

I kassen kan det også ligge gjenstander som er brukt i en språkkoffert. Her er alle ideer velkommen. Gjenstandene skal være til inspirasjon i en idèfase og representere ulike elementer i en fortelling.

I denne fasen bidrar personalet til utvidende samtaler om hvilke elementer som må være tilstede for å lage en fortelling. Hvem skal fortellingen handle om, hvor er de og hva gjør de? Skal de reise et sted? Hva må de ha med seg på reisen? Gjenstandene kan dermed være figurer, ting som representerer pass, billetter, penger, mat osv. Det kan være transportmidler – bil, fly eller et teppe. Den voksne kan stille åpne og undrende spørsmål for å skape handlingsforløp og et høydepunkt i fortellingen. Møter de noen på reisen? Hva skjer når disse møtes? Hva skjer til slutt og hvordan skal fortellingen slutte?

For noen barn vil det være en trygghet å ha konkrete gjenstander de kjenner fra før, og som det gjerne er knyttet en historie eller sang til. Eksempelvis den lille bukken Bruse. Da får barna assosiasjoner til å fortelle, samt ledetråer, strategier og kjente

elementer til å skape sin egen fortelling. De voksne samtaler med barna om de ulike gjenstandene som henger på idèsnoren. Som nevnt er det sentrale elementet i denne metoden å fokusere på og å utvide barnas forståelse av ordene som «henger på snoren». I fellesskap kan barna lage nye fortellinger basert på fortellinger og eventyr de har hørt. På denne måten lærer barn fortellerteknikker. Fortellerteknikken blir da overført fra noe som er kjent, til en utvidelse og en ny fortelling (Kibsgård, 2008).

Fortellersnor

Barna flytter gjenstandene fra idèsnoren til fortellersnoren etter hvert som en fortelling vokser frem. De lager en fortelling basert på disse gjenstandene de har valgt ut (Kibsgård, 2008).

Personalet må ha kunnskap om hvordan en bygger opp en fortelling. Det kan være enkle små fortellinger, samt lengre og kompliserte fortellinger. Dette er avhengig av barnas alder, språklige utvikling og ferdigheter. Større barn som har få ord på norsk, kan ved hjelp av klessnoren også lage lange fortellinger. Ved hjelp av konkretene, kan barna vise personalet og de andre barna hva de vil formidle i fortellingen. Samtal sammen med barnet, og sett ord på det barnet vil formidle. Skriv dem ned, ta bilde, eller tegn historien. Kanskje historien kan bli hentet frem igjen på et senere tidspunkt. Barna kan da fabulere på hva som egentlig skjedde videre.

Her presenteres to ulike fortellinger som er basert på samme idèsnor.

FORTELLING NR. 1

Det var en gang en katt. Han gikk på en sti og plukket blomster. Da så han en hanske og en hatt. Hvem hadde mistet den? Så traff han en mann. Det var han som hadde mistet hansken og hatten. Snipp snapp snute, så var eventyret ute.

FORTELLING NR. 2

Det var en gang en katt. Katten var ute og gikk en tur i skogen og plukket blomster. Det var et nydelig vær, og solen skinte. Plutselig så katten noe som lå på stien foran ham – det var en hanske. Katten prøvde den på. Det var ikke så lett med poten. Han gikk litt videre. Der lå det en hatt! Det var ikke en vanlig katterhatt for den hadde ikke hull til ørene. Han lurte fælt på hvem som hadde mistet det han hadde funnet. Lenger fremme på stien så katten en mann som så ned i bakken. Det kunne se ut som han lette etter noe.... Mannen så opp, og smilte da han så katten. Det var mannen som hadde mistet hansken og hatten. Snipp snapp snute, så var eventyret ute.

Et eksempel på to fortellinger basert på samme idèsnor. Fortellingen kan bli enkel med få ord, men følger en hovedhandling. Barna får erfaring med å fortelle en historie. I fortelling nr. 2 blir historien utvidet med flere ord og detaljer. Utvidelsen av fortellingen er avhengig av barnets språklige alder og ordforråd på norsk.

Det er viktig at den voksne deltar i skapelsen av en ny fortelling. De skal sammen med barna lage fortellingen, bruke ord, gjenta og utvide ord i samtalen. Den voksne skal være stilasbygger og samtalepartner i dannelsen av fortellingen.

det magiske skrinet

Et skrin eller en liten boks som inneholder mange spennende «skatter». Objektene skal være magiske, og det blir de, om du bestemmer at de skal være det! Disse små magiske objektene blir utgangspunkt for samtale. Det er viktig at innholdet i det magiske skrinet byttes ut slik at det stadig er nye ting å fokusere på og snakke om. Objektene kan gjenspeile ting vi bruker eller omgir oss med i hverdagen, eller være saker og ting som appellerer til fantasi og vakre estetiske opplevelser.

Forslag til innhold i det magiske skrinet:

- * En knapp
- * En mynt
- * Et smykke
- * En nøkkel
- * En stein
- * En liten fargerik sprettball
- * En gummistrikk
- * En skrue
- * En liten hengelås med nøkkel i
- * En binders
- * En blank stein

Den voksne kan variere mellom å legge en «skatt» i hånden til ett og ett barn, eller at barnet velger ut en selv. Barnet får så kikke på «skatten», og fortelle til de andre barna i gruppen hvilken «skatt» hun / han har i hånden. I den forbindelse er det nødvendig å være lydhør for barnets signaler. Ser du at barnet ikke husker hva «skatten» heter, så kan du bekrefte ved å uttrykke Ja, se du tok en hvit stein. Det handler om å være lyttende og oppmerksom på barnets verbale og non-verbale uttrykk idet barnet viser sin «skatt». Den voksne skal være en samtalepartner som støtter barnet i formidlingen og kommunikasjonen over gjenstandene. Hvis barnets «skatt» er en liten knapp, så kan den

voksne skape utvidende samtaler ved å være nysgjerrig. «Jeg har en knapp på genseren min. Har du en knapp på genseren din?». Slike utsagn hjelper barnet til å assosiere og erfare hva gjenstanden heter og brukes til. Barnet får dermed muligheten til å kople knappen til ordet knapp. Undrende og fabulerende utsagn fra den voksne kan stimulere og utvide barnets mentale begrepsapparat, samt bruk av preposisjoner, pronomener og setningsoppbygging.

Å spille på barns fantasi og kreativitet, kan også skape frodige og allsidige perspektiver på former, størrelse, farge og vekt på de ulike gjenstandene. Den knappen er mindre enn den jeg har i jakken min! Nysgjerrighet og undring over hva slike ulike små ting og gjenstander kan brukes til, bidrar til økt ordforråd og begrepsforståelse. Den voksnes rolle er å skape undrende og fabulerende utsagn som stimulerer barnas fantasi, assosiasjoner til tidligere erfaringer og mentale begrepssystemer.

Det er viktig at barna ikke føler at de blir testet i norske ord de ikke kan. Den voksne kan finne objekter som de vet barnet kan, eller sammen med barnet fortelle de andre hva han eller hun har fått. Ved å snakke bekreftende om objektet: «se du fikk en stein i det magiske skrinet i dag» kan barnet vise frem skatten samtidig som den voksne snakker. Da viser barnet frem til de andre hva det har fått, uten at barnet mister følelse av mestring. Objektene i skrinet kan også bare være magiske. Små glitrende diamanter, steiner som glitrer, små ting som er spennende å snakke om. Her er det ingen fasit på hva barnet har fått. En stein kan bli en diamant osv. Hvor mye en snakker om de ulike objektene, avhenger av barnets språkkompetanse på norsk. Har barnet et stort ordforråd, kan den voksne utvide samtalen rundt objektene – her kan det bli mange fantasifulle historier om hvem som for eksempel eier diamanten. Kanskje er det kongen som har eid den før den kom i skrinet i barnehagen?

fra musikk til språk

Musikk gjør språkinnlæring både lettere, raskere og artigere (Kulset, 2012). Musikk stimulerer ulike sanser hos barnet. Barna lærer inn rytmen i språket. Ofte synger barn med lenge før de bruker norske ord, og forstår meningen med dem. De kan delta i et felleskap uten å ha store norskkunnskaper. I en sang gjentar vi teksten ofte, det blir derfor lettere for barnet å fange opp ordene. Barnet som lærer norsk, får prøvd ut de norske lydene helt uforpliktende uten selv å måtte produsere meningsbærende setninger. Musikk skaper fokus og oppmerksomhet, og ikke minst fellesskapsfølelse (ibid). Alle sanger der teksten ligger nær opp til talespråket, bidrar til setningsdannelse. Tempo i tale sakter også i sang. Det kan være lettere for barna og oppfatte lyder og tekst.

Musikk skaper emosjonelt fellesskap. Det skaper trygghet til å delta. For å lære et nytt språk, er det for mange barn utfordrende å få nok tilgang til språket.

Kulset (2012) kaller dette et dobbelt dilemma for den som skal lære et nytt språk. For å øve seg på et språk tilstrekkelig, trenger en å få sosialt innpass hos noen som allerede snakker språket. Men for å få sosialt innpass tilstrekkelig, må en igjen kunne litt av språket. Barn opplever dette ofte i lek. Gjennom musikk vil barnehagen skape noe felles på tvers av barnegruppen, og skape noe felles som gjør det lettere å få sosialt innpass i barnegruppen. Ulike gjenstander kan også visualisere innholdet i dikt og sanger. Da kan også barn som ikke forstår innholdet i teksten føle seg inkludert i musikkstunden (Kulset, 2012).

Ta i bruk sanger som har:

- * et godt rim
- * humor og tøyseord
- * et interessant tema og kan fungere som en liten fortelling

FEM SMÅ APEKATTER SATT OPPE I ET TRE

Fem små apekatter oppe i et tre (den høyre albue i venstre handflate og vift med fingrene og lag et tre)

Erta krokodillen (tomlene i ørene og vifte med fingrene)

Du kan ikke ta oss her. Du kan ikke ta oss her! (peker nese, lys erte stemme)
Så kom krokodillen, så diger, stor og svær. (samle hendene og lag slangebevegelser med armene)
. . GLEFS! Så var det bare fire små apekatter i et tre (hold albue samlet og klapp hendene sammen)

Fortsett til det ikke er flere apekatter igjen i treet.

Tips til gjennomføring av musikkstund:

- * Bruk tydelige virkemidler – kroppsspråk, konkrete og bilder isteden for forklarende stemme. Syng hele tiden og ikke mellomprat – da mister barn fokus
- * Syng en sang mer enn en gang
- * Bruk andre virkemidler når en skal starte en sang
- * Vær bevisst hvordan sangene blir formidlet
- * Bruk sanger med god tekst, det har overføringsverdi når de skal lære et nytt språk
- * Musikken hjelper barna til å øve på konkrete språklyder på et svært tidlig stadium i læringsprosessen
- * Ved bruk av instrumenter, legg inn utdeling og inndeling av instrumentene i sangen
- * Bruk musikkglede – det smitter over på barna!
(Kulset, 2012)

Lille Petter Edderkopp

Lille Petter Edderkopp han klatret på min hatt.
Så begynte det å regne og Petter ned han datt.
Så kom solen og skinte på min hatt.
Da ble det liv i Edderkopp som klatret på min hatt.

Se regndråper faller fra skyene

Se, regndråper faller fra skyen ned,
tippe tapp tapp tapp,
tippe tapp tapp tapp.
Og skyen den seiler så glad av sted,
tippe tapp tapp tapp
tippe tapp tapp tapp
Se, blomstene strekker seg opp på tå
tippe tapp tapp tapp tippe tapp tapp tapp
litt regn er det sannelig godt å få
tippe tapp tapp tapp tippe tapp tapp tapp

Per Olsen hadde en bondegård

Per Olsen hadde en bondegård
hia hia ho,
og på den gården var en hund,
hia hia ho.

Det var voff, voff her og det var voff, voff der,
Det var her voff, der voff, her var det voff voff
Per Olsen hadde en bondegård
hia hia ho

Per Olsen hadde en bondegård
hia hia ho,
og på den gården var en katt,
hia hia ho.

Det var mjau, mjau her og det var mjau, mjau der,
Det var her mjau, der mjau, her var det mjau mjau
Per Olsen hadde en bondegård
hia hia ho

Per Olsen hadde en bondegård
hia hia ho,
og på den gården var en hest,
hia hia ho.

Det var vrinsk, vrinsk her og det var vrinsk, vrinsk der,
Det var her vrinsk, der vrinsk, her var det vrinsk, vrinsk
Per Olsen hadde en bondegård
hia hia ho

Per Olsen hadde en bondegård
hia hia ho,
og på den gården var en ku,
hia hia ho.

Det var mø, mø her og det var mø, mø der,
Det var her mø, der mø, her var det mø, mø
Per Olsen hadde en bondegård
hia hia ho

Osv.. Finn gjerne på nye dyr selv!

norsk versjon av Old Mcdonald had a farm

De tre bukkene Bruse

Lille bukken Bruse trippet over trollebru.
«Nå tar jeg deg», sa trollet og var så grom i hu.
«Nei og nei, ta ikke meg, jeg er tynn og liten jeg.
Den som kommer etter, mye mere metter.»
«SÅ GÅ DA», sa trollet. (Sies)

Mellom bukken Bruse trampet over trollebru.
«Nå tar jeg deg», sa trollet og var så grom i hu.
«Nei og nei, ta ikke meg, jeg er tynn og liten jeg.
Den som kommer etter, mye mere metter.»
«SÅ GÅ DA», sa trollet. (Sies)

Store bukken Bruse trampet over trollebru.
«Nå tar jeg deg», sa trollet og var så grom i hu.
«Bare kom, jeg stanger deg, jeg er ikke redd for deg!»
Og pang og pang, det skramlet, og stygge trollet ramlet.
«AU DA», sa trollet. (Sies)

Store bukken Bruse stanget trollet ned i vann.
Nå går bukken Bruse så gla' til setervang.
Nå er denne visa slutt, bukkene går ofte ut,
danser over brua, opp til seterstua.

Tekst

Arvid Höglund (Opprinnelig svensk tekst)

Melodi

Ungarsk folkemelodi

Tips

Setningen «og var så grom i hu», kan erstattes med «hva svarte bukken da». Dette er lettere og ofte mer fengende for barn å synge/forstå.

mangfold i barnehagen

Musa Basse er med i språkgruppen i dag. Han har noe spennende som han vil fortelle barna. Musa Basse har alltid bodd i barnehagen tror barna. Men slik har det ikke alltid vært. For lenge siden kom Basse til barnehagen. Da hadde han reist jorden rundt i mange år, og hilst på mennesker over hele verden. Han hadde venner i Amerika, Somalia, England, Sverige, Polen, Irak og mange andre land.

En dag kom han forbi akkurat denne barnehagen. Han banket forsiktig på og lurte på om han kunne få bo her en stund. Han hadde reist langt og lenge, og nå var han så sliten at han måtte få hvile seg. Han hadde ikke tenkt å være så lenge, bare noen dager, for han var egentlig på vei til Danmark. Han hadde hørt om et land som het Legoland og det hørtet så gøy ut at der måtte han reise. Men først ville han hvile seg noen dager i barnehagen.

Det var det selvfølgelig ingen som hadde noe i mot, og dermed flyttet Basse inn i barnehagen. Men det er lenge siden nå. Fremdeles har han enda mange venner rundt i verden som tenker på han. Av og til sender de pakker til Basse og forteller hvordan de har det der de bor.

Dette kan være et utgangspunkt for historien rundt figuren som skal være i barnehagen. Musa Basse er en figur eller dukke som har opplevd og sett mye fra ulike kulturer verden over. Han kan gjennom sine reiser fortelle om kultur, mennesker og hvordan andre barn fra hele verden lever.

Figuren blir en tredje person som personalet kan fortelle gjennom. For mange barn, kan det være lettere å snakke og fortelle til en dukke enn en voksen. Figuren har også som oppgave å flytte direkte fokus vekk fra barna. Mange barn i barnehagen er født og oppvokst i Norge. Barna kan derfor ikke identifisere seg med at de kommer fra landet foreldrene er født i. Noen barn synes det er stas å bli satt i sentrum for en kultur, mens andre kan føle en distanse til det landet som barnehagen presenterer. Ved å flytte fokus til en tredje person, kan barna selv velge hvor sterkt de ønsker å identifisere seg med det landet som det blir snakket om i gruppen. Barna kan komme med innspill på eget initiativ. Hvor sterkt personalet involverer hvert barn, avhenger av barna selv. Personalet må være lydhør og vurdere hvordan dette presenteres i barnegruppen på bakgrunn av kunnskap om barnet.

Dette blir også en metode barnehagen kan arbeide med uten at barnehagen har et stort mangfold i barnegruppen. Alle barn som vokser opp i Norge i dag, må få kjennskap til det flerkulturelle samfunnet vi lever i. På denne måten får barna innsikt og kjennskap til ulike kulturer, språk og hvordan andre mennesker lever. Barna vil også få erfaring med at i Norge lever det et mangfold av mennesker, som er oppvokst et annet sted enn Norge, og at mange barn har foreldre og besteforeldre som ikke har bodd hele sitt liv i Norge. La barna få engasjement rundt det mangfoldet vi har. Dette er et viktig arbeid for å forebygge rasisme.

Barnehagen kan bruke en gammel bamse/dukke som de lager en historie rundt. Pakken som skal komme til barnehagen, kan være en eske som er dekorert med flagg, kart etc. Det kan være en gammel koffert eller en sekk.

Rekvisitter

Figur eller dukke som personalet lager en historie rundt

Pakken

En stor eske, koffert eller sekk som blir «sendt» til barnehagen.

Pakken inneholder ulike rekvisitter som representerer de ulike landene.

Når barnehagen skal planlegge innhold i pakken, er foreldrene en viktig ressurs i arbeidet. De har førstehånds kunnskap om landet dere skal presentere for barnegruppen. Foreldre kan her bidra til kunnskap om hva som kan være viktig å ta med i pakken som kommer til barnehagen.

Når Basse får en pakke fra sine venner i for eksempel Somalia, setter man fokus på et land uten å knytte det til barnet. Ved å spørre barna om de vet noe om landet, kan de barna som har foreldre derfra, være de som har kunnskap om landet. Ved å involvere barn og foreldre kan de på egne premisser involvere seg. De fleste barna vil være stolt at de kan fortelle om dette landet. Kanskje de ønsker å ta noe med hjemmefra? Kanskje det er noen barn som kan telle på det språket vennene til Basse kommer fra det?

Har barnehagen mange land representert, er det viktig å bruke disse som en innfallsvinkel til å sette søkelyset på andre kulturer. Snakk med foreldrene hva de ønsker. Mange foreldre har vonde minner fra hjemlandet, og ønsker ikke et stort fokus rundt dette. Vær i dialog med foreldrene om hvordan de ulike landene kan presenteres i barnehagen.

Bruk objektene i pakken som utgangspunkt for samtale, og utvidelse av ord og begreper. I presentasjonen av innholdet i pakken, er undring og samtale sammen med barna viktig. Gjennom pakkens innhold, får barna utvidet ord og begreper knyttet til gjenstandene, men får også reflektert rundt hvordan andre mennesker lever og har det. Bruk internett sammen med barna for å søke mer informasjon om landet som blir presentert. På denne måten lærer barna å bruke digitale verktøyer til å søke ny kunnskap i forhold til tema som opptar dem.

Barnehagen kan ha et stort kart som henger på vegg. Der kan de markere på kartet de stedene Basse har vært – kanskje barna kan reise til disse landene?

Forslag til innhold i pakken

- * Bokstaver, skrift, bøker (Tospråklige bøker norsk + et annet språk)
- * Tallregle: Kan barna lære å telle til 3 eller 5?
- * Lære enkle ord som Hei, hadet
- * Kart – hvor ligger landet.
- * Sanger – barna kan for eksempel lære samme sangen på flere språk
- * Flagg
- * Bilder av bygninger, historiske steder
- * Religion
- * Objekter som er en viktig del av landets kultur
- * Matoppskrifter

Forslag til videre aktiviteter

Internasjonal uke

Barnehagen kan lage internasjonale uker hvor avdelingen blir gjort om til store reisemål. De kan besøke de landene de har fått pakke fra og hørt så mye om. Avdelingen blir et annet sted å være for en dag. Reisen starter med fly, båt eller tog. Skal barna reise med fly, er det viktig at personalet undersøker om de trenger pass! Trenger de det, kan dette lages i barnehagen av rød papp og bilde av hvert enkelt barn. Personalet kan her gjenskape hvordan det er å reise med fly, gå gjennom passkontroll – og når en kommer frem, få stempel i passet. Når barna er fremme, kan de få presentert ulike aktiviteter, en historie osv. Dagen kan avsluttes med felles lunsj, der mat fra det aktuelle landet blir servert.

Hjemmebesøk

Kanskje kan Basse være med barna hjem en ettermiddag? Barnet kan få med seg en bok der de sammen med foreldrene kan skrive eller tegne hva de har gjort sammen med Basse. Barna kan også ta bilder eller fortelle i etterkant hva de har gjort, og sammen med personalet lime/ skrive inn i boken og fortelle hva de har opplevd sammen med Basse.

Barna kan sammen med en voksen presentere dette for resten av barnegruppen. Det skal ikke være en forventning om spennende aktiviteter, men at Basse får være med på en vanlig hverdag hos barnet.

Presentasjon av norsk kultur

Barnehagen kan også rette søkelyset på norsk kultur.

Det kan komme en pakke fra forskjellige landsdeler. Det vil vise barna et mangfold bare i Norge. Vis barna gamle tradisjoner som har vært i de ulike landsdelene. Barna vil her oppleve at innenfor Norge, har det vært forskjellige tradisjoner. De ulike landsdelene vil også presentere ulike aktiviteter som er forskjellige etter hvor en bor i landet.

Alle barn som vokser opp i Norge i dag, må få kjennskap til det flerkulturelle samfunnet vi lever i

Mangfold og flerspråklighet som normalt tilstand i barnehagen, krever en felles plattform og en felles forståelse av barns behov og interesser.

NAFO

Lek og språkutvikling – rollelek og konstruksjonslek

Overordnede ord	Underordnede ord	Handlingsforløp

Språkpose – temaarbeid

Overordnede ord	Underordnede ord	Handlingsforløp

Språkkoffert – bøker og eventyr

Overordnede ord	Underordnede ord	Handlingsforløp

Litteratur

Egeberg, E. (red) (2007): Minoritetsspråklige med særskilte behov. En bok om Utredningsarbeid. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag

Gjervan, M. (red) (2006): Temahefte om språklig og kulturelt mangfold. Kunnskapsdepartementet

Høigård, A. (1999): Barns språkutvikling. Muntlig og skriftlig. Oslo: Universitetsforlaget

Høigård, A. (2006): Barns språkutvikling. Muntlig og skriftlig. 2.utg. Oslo: Universitetsforlaget

Høigård, A., Mjør, I. og Hoel, T. (2009): Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen. Kunnskapsdepartementet

Kibsgaard, S. (red) (2008): Grunnleggende læring i et stimulerende miljø i barnehagen. Oslo: Universitetsforlaget

Kulset, Nora (2012) Musikk og andrespråk - om musikk som verktøy i norskopplæring av minoritetsspråklige barn Masteroppgave i musikkvitenskap - NTNU

Kunnskapsdepartementet (2006): Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.

Kunnskapsdepartementet (2007a): Kompetanse i barnehagen Strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren 2007-10

Kunnskapsdepartementet (2007b): St.mld.nr. 23 (2007-2008) Språk bygger broer

Kunnskapsdepartementet (2008): St.mld.nr. 41 (2008-2009) Kvalitet i barnehagen

NAFO (2010): Ressurshäfte. Flerspråklig arbeid i barnehagen. Kunnskapsdepartementet

NOU 2010:7 Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet

Nyberg, M. L. (2002): Den magiske sprogpose. Sprogstimulering af tosprogede børn. Dansk utgave ved Andersson, B. E. og Ellekilde, V. C. P. Haase & Søns Forlag as

Sandvik, M. og Spurkland, M. (2009): Lær meg norsk før skolestart! Språkstimulering og dokumentasjon i den flerkulturelle barnehagen. Cappelen Akademiske Forlag

BERGEN KOMMUNE